

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ В МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбулися наприкінці ХХ століття в нашій країні, чинили моральну кризу, занепад цілої низки моральних чеснот. Науковці, розглядаючи проблеми професійної етики педагогів, звертають увагу на складний соціально-психологічний та духовний стан суспільства. У своїх працях В. Огнев'юк наголошує на тому, що в умовах реформування сучасної освіти в Україні перехід до нового особистісного підходу в навчанні й вихованні неможливий без упровадження в педагогічну практику етичних взаємин педагога з педагогічним середовищем. На його думку, «...суспільство потребує від педагога не лише передавання знань, а й аспекту виховання, який би полягав у вихованні високоморальних громадян. Наявність професійно-етичних і моральних якостей у педагогів, етичні стосунки між людьми в суспільстві є запорукою розвитку демократичного суспільства загалом і держави України зокрема» [1, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про посилену увагу до проблем професійної етики, формування професійно-етичних і моральних якостей фахівців різних професій. Ряд авторів присвятили свої праці визначенню провідних моральних якостей для успішного виконання певної професійної діяльності: робітничої (Л. Гасюк, А. Книш, О. Романовський, М. Салтишев), педагогічної (В. Дьяконова, В. Єфімова, І. Колеснікова, О. Кутєєва, В. Маришук, Є. Сахарчук), психологічної (С. Делікатний, Д. Комісаренко, Е. Носенко).

У процесі наших досліджень ми звернули увагу на те, що суспільство висуває підвищені моральні вимоги до педагогічних працівників. Це можна пояснити тим, що саме педагогічна діяльність пов'язана з вихованням – «вихованням, що формує в людині уявлення про цінності доброчесного життя та підказує шляхи до нього, налаштовує на повагу до законів, – важливе джерело духовного добробуту особистості та суспільства» [2, с. 82].

Окремі аспекти формування моральних якостей учнівської та студентської молоді, професійно-етичних якостей майбутніх педагогів відображені у працях, де розглянуто питання морального виховання (І. Бех, Г. Васянович, І. Зязюн, Т. Іванова, Т. Ільїна, О. Канівська, І. Синиця), загальної теорії виховання моральних якостей (Г. Амінова, А. Волкова, А. Кузьмінського, Ж. Омельченко), формування професійно-етичної культури (Н. Мойсеюк, В. Писаренко, С. Сисоєва, І. Чернокозов, В. Чернокозова, Л. Хоружа), формування етичної культури педагога (К. Журба, В. Киричок, В. Адреев).

Досліджуючи проблеми формування професійної етики у майбутніх педагогів, вітчизняні й зарубіжні дослідники зазначають, що формування професійної етики є складовою формування етичної культури сучасного педагога – цілеспрямованого процесу, що охоплює фахову підготовку і діяльність педагога, який поєднує етичну компетентність, професійну культуру, моральність і гуманізм, любов до професії. І. Зязюн, розглянувши професійно-педагогічну компетентність педагога, зробив висновок, що вона складається з таких компонентів: аксіологічного, культуротворчого, життєтворчого, морально-естетичного, громадянського. Під морально-естетичною компетентністю він розуміє нагромадження досвіду: переживання і проживання емоційно і почуттєво насичених ситуацій; гуманну поведінку; організацію актів милосердя; турботу про ближніх; терпимість до інших людей; адекватну самооцінку [3, с. 15].

Для подальших наших досліджень важливим є поняття «професійної етики». За визначенням Л. Гасюк, професійна етика – це сукупність морально-етичних настанов та ціннісних орієнтацій, що визначають систему норм та цінностей, які регулюють конкретну специфічну професійну діяльність. Науковець запропонувала застосувати поняття «тип професійної етики», який визначив би сферу конкретної реалізації та прояву особливостей

етично-моральної поведінки представника певної професії (наприклад, професійна етика вчителя, професійна етика правника тощо) [4, с. 12].

Під педагогічною етикою розуміють відносно самостійний розділ етичної науки (професійної етики), яка конкретизує загальнолюдські принципи моралі відповідно до умов професійно-педагогічної діяльності [5, с. 640-641].

Оскільки об'єктом педагогічної етики виступає людина, то це визначає необхідність системного вивчення цього процесу з урахуванням вимог цілісного підходу. На думку В. Загвязинського, такий підхід є результатом вивчення, розрахованого на всебічне охоплення компонентів і зв'язків педагогічної системи з позиції соціологічних, гносеологічних, фізіологічних, кібернетичних тощо [6, с. 14].

Під системним підходом у науці розуміють методологічний напрям, основна задача якого полягає в розробці методів дослідження та конструювання складноорганізованих об'єктів систем різних типів і класів. У філософському словнику виділено такі завдання системного підходу: 1) розробка засобів уявлення досліджуваних об'єктів, що конструюються як системи; 2) побудова узагальнених моделей системи, моделей різних класів і специфічних властивостей систем; 3) дослідження структури теорій систем і різних системних концепцій і розробок [7, с. 429].

Поняття „система” (від грецького „systema” – ціле, складене з частин) означає об'єднання, множину елементів, які знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, що утворюють визначену цілісність, єдність [8, с. 1209].

Системний підхід є одним із аспектів поняття “системності”, є загальним поняттям, що позначає всі можливі системи. У наших дослідженнях реалізація основних завдань системності присвячено питанням формування системи морально-етичних відносин у діяльності педагога. З цієї метою розглянемо погляди дослідників щодо складових системи морально-етичних відносин у діяльності педагога.

Професійну діяльність педагога як систему взаємоперехідних, взаємозумовлених моральних стосунків розглядає О. Ковнеров. За його визначенням, до цієї системи належать: ставлення до об'єкта праці (вчитель – учень), стосунки з колегами, ставлення фахівця до суспільства [9, с. 145].

У своїх дослідженнях, присвячених особливостям професійної етики вчителя в різних сферах його суб'єктно-суб'єктивних взаємин, Л. Хоружа відзначає те, що педагогічна етика вчителя на рівні системи його суб'єктно-суб'єктивних професійних взаємин, є інтегративним утворенням, в якому поєднані змістовий, особистісний та діяльнісний компоненти. Дослідник виділяє в цій системі відносини з професією, учнями, їхніми батьками, колегами, адміністрацією, громадськими організаціями [10].

Постановка завдання. Предметом подальших наших досліджень стало формування професійної етики майбутніх інженерів-педагогів.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтуючись на дослідженнях Л. Хоружої, можна зробити висновок, що педагогічна етика інженера-педагога є системою суб'єктно-суб'єктивних професійних взаємин педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів. На жаль, обсяг статті не дозволяє більш детально розглянути всі складові цієї системи. Тож розглянемо тільки один аспект актуальності проблеми.

Відповідно до статті 45 Закону України «Про професійно-технічну освіту», до педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів та установ професійно-технічної освіти належать викладачі, вихователі, майстри виробничого навчання, старші майстри виробничого навчання, інструктори виробничого навчання, методисти, практичні психологи, соціальні педагоги, керівники професійно-технічних навчальних закладів та інші працівники, які беруть безпосередню участь у навчально-виховній роботі [11].

Умовно інженерно-педагогічний колектив професійно-технічних навчальних закладів й установ професійно-технічної освіти поділяють на дві категорії інженерно-педагогічних працівників:

- майстрів виробничого навчання;

- викладачів теоретичного навчання (викладачів спеціальних, загальнотехнічних та загальноосвітніх дисциплін).

Аналіз наукових досліджень дає підстави стверджувати, що однією з особливостей виховання в умовах ПТНЗ є те, що педагогічне керівництво навчальною групою здійснюють декілька педагогів: класний керівник (викладач), один чи два майстра виробничого навчання, які реалізують один з основних принципів навчання у ПТНЗ – принцип професійної спрямованості загальноосвітніх і загальнотехнічних дисциплін.

Ключовою фігурою навчально-виховного процесу в ПТНЗ розглядається майстер виробничого навчання. І цьому є пояснення: при навчанні у системі професійно-технічної освіти домінує, як правило, практична підготовка над теоретичною, тож майстер виробничого навчання має більший виховний вплив на учнів, ніж класний керівник.

У контексті вивчення проблеми діагностики факторів продуктивної взаємодії майстра виробничого навчання й класного керівника Н. Бірюкова виокремила три групи виховних завдань, які вирішуються ними в процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих працівників [12]. Після певного нашого доопрацювання завдання, запропоновані дослідницею, набули такого змісту:

1. Завдання, спільні для двох педагогів: формування колективу учнів навчальної групи ПТНЗ; планування виховної роботи в групі; проведення роботи з профілактики правопорушень; організація виховної роботи з учнями «групи ризику»; налагодження контакту із сім'ями учнів; стимулювання учнів до активної участі в суспільній роботі; проведення профорієнтаційної роботи на навчання у ПТНЗ.

2. Завдання професійного виховання, на рішення яких спрямовані основні зусилля майстра виробничого навчання: формування позитивного ставлення до праці з обраного фаху; виховання працьовитості, сумнівного ставлення до праці; залучення учнів до роботи в гуртках технічної творчості, розвиток у вихованців раціоналізаторських здібностей; спостереження щодо дотримання учнями встановленого ритму й режиму навчально-виховного процесу, здійснення контролю за відвідуванням занять.

3. Завдання, у вирішенні яких значну роль відіграє класний керівник: формування в учнів умінь у галузі самоосвіти; розвиток суспільної активності учнів, активізація діяльності органів самоврядування.

Викладене вище уможливило висновок, що майстер виробничого навчання і класний керівник, незважаючи на те, що вирішують різноманітні виховні завдання, повинні взаємодоповнювати один одного у процесі виховання учнів ПТНЗ. Високий результат виховання учнів ПТНЗ може бути забезпечений тільки узгодженістю виховних дій із боку інженерно-педагогічних працівників, високим рівнем морально-етичної взаємодії, цілеспрямованою системою виховних впливів, що сприяють цілісному вихованню особистості, формуванню професійно важливих і соціально значущих якостей. І тут постає питання про необхідність відповідної професійно-етичної підготовки. На жаль, аналіз стану підготовки з професійної етики майбутніх педагогів, інженерів-педагогів дає підстави зробити висновок про її фрагментарний характер. Формування професійної етики майбутніх інженерів-педагогів відбувається в межах вивчення філософії, етики та естетики, культурології, соціології, педагогіки, психології, основ педагогічної майстерності.

Актуальність цієї проблеми також підтверджується нашим опитуванням, проведеним серед працюючих у системі професійної освіти педагогічних працівників. Так, із 47 опитаних на питання: «Наскільки важливе, на вашу думку, посилення професійно-етичної освіти майбутніх педагогів новими змістом, формами, методами?» позитивно відповіли 88 % респондентів.

Таким чином, на основі всього викладеного вище можна зробити **висновок**, що професійна етика педагога на сучасному етапі розвитку суспільства стає важливою складовою виховання та підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності. Цілеспрямоване формування професійно-етичних і моральних якостей впливає на моральну свідомість майбутнього педагога, сприяє переведенню етичних знань у його особистісні

переконання, створює необхідну морально-етичну атмосферу у взаємовідносинах з іншими учасниками освітнього процесу.

Здійснений науковий пошук не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми.

Подальшого дослідження потребують визначення змісту етичної підготовки майбутніх інженерів-педагогів, удосконалення організаційних форм щодо формування професійно-етичних і моральних якостей педагога.

Список використаних джерел

1. Роль педагогічної етики у професійній підготовці сучасного вчителя: матеріали Всеукр. наук.-метод. конференції / редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа [та ін.]. – К.: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. – 202 с.
2. Ковнеров О. Є. Сутність професійної етики у сучасній системі знання / О. Є. Ковнеров // Вісник Дніпропетровського університету: Філософія, соціологія, політологія – Дніпропетровськ.: ДНУ, 2008. – Вип. 18. – С. 77–85.
3. Зязюн І. Учитель у вимірах епох і цивілізацій / Іван Зязюн // Мистецтво та освіта. – 2008. – № 3 – С. 9–15.
4. Гасюк Л. М. Формування професійної етики молодших спеціалістів сфери побутового обслуговування у системі навчально-виховної роботи коледжу. 13.00.04-теорія та методика професійної освіти : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук / Л. М. Гасюк ; ПППО АПНУ. – К., 2004. – 23 с.
5. Хоружа Л. Л. Педагогічна етика / Х. Х. Хоружа// Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 640–641.
6. Загвязинский В. И. Методология и методика педагогических исследований : учеб. пособие / В. И. Загвязинский. – Тюмень, 1976. – 83 с.
7. Философский словарь / под. ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1986. – 590 с.
8. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1984. – 1600 с.
9. Ковнеров О. Є. Соціально-філософські аспекти виникнення й призначення професійної етики / О. Є. Ковнеров // Вісник Дніпропетровського університету: Філософія, соціологія, політологія. – Д., 2008. – Вип. 17. – С. 144-150.
10. Хоружа Л. Л. Педагогічна деонтологія: навч.-метод. посіб. / Л. Л. Хоружа. – К.: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. – 96 с.
11. Закон України «Про професійно-технічну освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Бирюкова Н. А. Диагностика факторов продуктивного взаимодействия мастера производственного обучения и классного руководителя в процессе воспитательной работы с учебной группой. / Н. А. Бирюкова // Проблемы диагностики факторов продуктивной деятельности педагогического коллектива среднего профтехучилища: Сб. науч. тр./ ВНИИ проф.-техн. образования ; редкол.: Н. В. Кузьмина (отв. ред.) [и др.]. – Л.: ВНИИпрофтехобразования, 1988. – С. 99–108.

Макаренко О. А.

Основні аспекти формування професійної етики в майбутніх інженерів-педагогів

Розглянуто сутність понять «професійна етика», «педагогічна етика». Проаналізовано погляди науковців щодо складових системи морально-етичних відносин у діяльності педагога. Висвітлено проблеми формування професійної етики майбутніх інженерів-педагогів. Визначено фактори продуктивної взаємодії майстра виробничого навчання й класного керівника навчальної групи ПТНЗ.

Ключові слова: професійна етика, педагогічна етика, професійно-етична освіта, складові системи, морально-етичні відносини, діяльність педагога.

Макаренко О. А.

Основные аспекты формирования профессиональной этики у будущих инженеров-педагогов

Рассмотрена сущность понятий «профессиональная этика», «педагогическая этика». Проанализированы взгляды ученых относительно составляющих системы морально-этических отношений в деятельности педагога. Отражены проблемы формирования профессиональной этики будущих инженеров-педагогов. Определены факторы продуктивного взаимодействия мастера производственного обучения и классного руководителя учебной группы ПТУЗ.

Ключевые слова: профессиональная этика, педагогическая этика, профессионально-этическое образование, составляющие системы, морально-этические отношения, деятельность педагога.

O. Makarenko

Key Aspects of the Formation of Professional Ethics among Future Teachers'-Engineers

The essence of concepts “professional ethics”, “pedagogical ethics” is examined. The scientists’ views on the moral and ethical relations system components in educator’s activity are analysed. The problems of forming the professional ethics of future engineers-educators are reflected. The factors of efficient interaction between the instructor of industrial training and class teacher in VET institution are defined.

Key words: professional ethics, pedagogical ethics, professional and ethical education, system components, moral ethical relations, teacher’s activities.

Стаття надійшла до редакції 31.09.2011 р.